

KÖPRÜLÜ MEKTEBİNİN SON TEMSİLCİSİ: ÖMER FARUK AKÜN*

M. Orhan OKAY**

Yeni Türk Edebiyatı alanının en kıdemlisi, bugün sıkça kullanılan Fransızca bir sıfatla duayeni, değerli ilim adamı hocamız Profesör Faruk Akün için bu toplantıyı tertip etmek suretiyle bir vefa borcunu ödeme gayretinde olanlara teşekkür borçluyuz. Onun en eski öğrencisi olmak sıfatıyla da ilk konuşmayı yapmak bana düştü. Faruk Bey'in en eski ve en yaşlı öğrencisiyim. Ama en kıdemlisi diyemiyorum, çünkü eskiliğin ve yaşlılığın ölçüsü belli ise de, kıdem farklı bir değerdir. Böyle bir değeri kendimizde vehmetmemeyi de biz kendilerine çok şey borçlu olduğumuz büyüklerimizden, hocalarımızdan öğrendik.

Ben Faruk Bey'in üniversitedeki hocalığının ilk öğrencisiyim yahut ilk derslerini verdiği sınıfın öğrencileri arasındayım. Her hocamın kendime göre ideal bulduğum meziyetlerine sahip olmaya gayret ettiğimi ama Faruk Bey'in o kadar güçlü ve zinde olan hafızasını nasıl koruyabildiğini bir türlü öğrenemediğimi itiraf etmeliyim. Onun için anlatacaklarımda bazı boşluklar ve hatalar olabilecektir. Bu portrenin gerçek sahibi aramızda olduğu için olabilecek hafıza yanlışlarından dolayı önce ondan, sonra da dinleyicilerden özür dilerim.

Buradaki pek çok dinleyiciye epey uzak bir tarih gibi gelecek olan yarım yüzyılın da ötesinden bahsedeceğim. 1951 Şubatında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne yazıldığım zaman Fakültemiz Fındıklı'da, şimdiki Güzel Sanatlar Fakültesi binalarından biri olan bir sahil-sarayda idi. Faruk Bey de benden önce bu binada, bizim ders gördüğümüz sınıflarda bulunmuş, oturduğumuz sıralarda öğrenci olmuştu. Ancak benim öğrenciliğimin ilk yıllarında artık mezun olmuş fakat henüz üniversiteye intisap

* 20 Mayıs 2006 günü Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde "Edebiyatımıza Hayat Verenler" dizisinde Prof. Dr. Ömer Faruk Akün için düzenlenen toplantıda yapılan konuşma metnidir.

** İSAM TDV İslâm Ansiklopedisi İstanbul morhanokay@yahoo.com

etmemiştir. Bugün hepsi Allahın rahmetine kavuşmuş olan büyük hocalarımızın birçoğu da akademik hayatlarının ilk basamaklarındaydılar. Abdülkadir Karahan, Faruk Timurtaş ve doktorasını tamamlamamış Muharrem Ergin en genç asistanlardı. Mehmet Kaplan, Sadettin Buluç, Mecdut Mansuroğlu, Ahmet Ateş henüz doçent idiler. Profesör olanlar ise ilk edebiyat doktorumuz Ali Nihat Tarlan ile doktoralarını yurt dışında yapmış olan Rahmeti Arat, Ahmet Caferoğlu ve doktorası, doçentliği olmadan profesör olan İsmail Hikmet Ertaylan ve Ahmet Hamdi Tanpınar'dı. O zamanlar hiç gün aksamadan Kasım ayının ilk pazartesi günü derslerin başladığı fakültemiz, 1953 ders yılı başında bugün de kullanılmakta olan Laleli'deki yeni binasına taşınmıştı. İşte Faruk Bey o yıl asistanların en genci olarak fakülteye intisap etmişti. O zamana kadar binası yine Lâleli'ye pek uzak olmayan bir semtte bulunan Maliye Meslek Okulu yahut PTT Meslek Okulu gibi bir okulda öğretmenlik yapmakta olduğunu duymuştuk. Faruk Akün asistan olarak fakülteye girdiği sırada bir yıl kadar önce doktorasını tamamlamış bulunuyordu. O yıllarda Türkiye'de edebiyat doktorası yapmış olanların sayısı bir elin parmaklarından fazla değildi. İlk edebiyat doktorumuz Ali Nihat Bey'i bir tarafa bırakırsak yeni Türk edebiyatı hocaları arasında hatırladığım kadarıyla Mehmet Kaplan ve Ankara Üniversitesi'nden Gündüz Akıncı'dan sonra üçüncü doktora Faruk Akün'e aittir. Ancak Akün'ün doktorası "Anadolu Halk Şiirinde Tabiat Motifleri" konusunda yapılmış bir halk edebiyatı doktorasıdır. Böylece İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde halk edebiyatı konusunda yapılmış ilk doktora çalışması olma özelliğini de taşımaktadır. Burada belki asıl üzerinde durulması gereken husus Faruk Bey'in akademik hayatının başlangıcında Fuad Köprülü'nün izini sürmek ve Türk edebiyatını bir bütün telakki etmek suretiyle bu edebiyatın her alanına hâkim olan bir birikime sahip olma gayretidir.

Demin, Faruk Bey'in Fakülte'ye asistan olarak girdiğinden bahsettim. Devam karnemdeki hanesine baktığımda okutman olarak kaydetmiş olduğumu görüyorum. Belki okutman olarak başlamış, daha sonra asistan kadrosuna geçmiş olabilir. Yine karnedeki kayıtlarda üç yarıyıl derslerimize girdiği, dersin adının da "Metinlerle Çalışma" olduğu görülüyor. İlk derslerde hatırladığım, bize yaşamakta olan halk edebiyatını, şiirini ve özellikle de İstanbul halk türkülerini, sosyal hayatla ilişki kurarak tahlil etmesidir. Sınıfımızdaki öğrencilere, geldikleri kasabalarda yaygın olan türkü örneklerinden getirmelerini tenbih ediyor, bunları derste inceleme konusu yapıyordu. Burada İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin, halk edebiyatı konularına ve derslerine uzun yıllar ilgisiz kalmış olduğunu belirtmeliyim. Nitekim bizler Faruk Bey'in bu derslerinin dışında halk edebiyatı olarak bir ders okumadığımız gibi bizden yıllar sonraki nesiller de böyle bir ders görmediler.

O üç yarıyıl boyunca Faruk Bey'in biz öğrencilerle beraber Tanpınar'ın derslerine devam ettiğini gördük. Sınıfta bir köşeye oturarak onu dinlerdi. Edebiyat birikiminin ve hafıza gücünün o derslerde de farkına varmıştık. Zaman zaman Hamdi Bey bir kitap adını yahut bir beytin devamını hatırlayamaz, Faruk Bey'e dönerek "Neydi o Faruk?" diye seslenir, Faruk Bey de şıp diye cevap verirdi. Tanpınar'ın o alışkanlıkları devam ederek bizden daha sonraki senelerde de yine Faruk Bey'e sorduğunu ancak bazan cevap alamadığını işitiyorduk. Çünkü artık Tanpınar "Neydi o Faruk?" dediği zaman o sırada çağrışımlarla aklına gelen fakat ne olabileceğini kendisinden başka kimsenin kestiremeyeceği şeyleri sorar olmuş.

Biz son sınıfta iken Faruk Bey çalışma ve araştırmalarıyla ilgili olarak iki yıllığına Fransa'ya gitti. O yılın son günlerinde bana Paris'ten bir yılbaşı tebriki göndermişti. Bu, arka planda Panthéon'u, öne doğru sanatkârların devam ettiği meşhur kahvehaneleri ve havuzu gösteren bir Paris kartpostalıydı. Onu Faruk Bey'den tek hatıra olarak hâlâ saklarım. Çünkü onun dışında bir mektuplaşmamız olmadı. Şüphesiz ilk yazması gereken ben olmalıydım. Faruk Bey Fransa'dan döndüğü zaman ise ben mezun olmuş, Anadolu'da kırk iki yıl sürecek olan hocalığıma başlamıştım. Onunla tekrar bir arada bulunuşumuz yaz tatillerindeki kısa ve tesadüfi görüşmelerimiz dışında, 18 yıl süren Türk Dil Kurumu üyeliğimiz sırasındaki kurul ve komisyon toplantılarında olmuştur. Şimdi de halen devam etmekte olan İslâm Ansiklopedisi'ndeki faaliyetlerimiz vesilesiyle Hoca'nın yoğun çalışmalarından fırsat bulduğumuz anlarda beraber oluyoruz.

Faruk Akün'ün kitap halinde basılı en önemli eseri, Namık Kemal'in mektuplarının ilk cildinin yayınlanması üzerine yaptığı tenkit çalışmasıdır. Birçok çevrede, Hoca'nın herkesçe bilinen ilmî birikimine kıyasla kitap halinde basılı eserlerinin yetersizliği üzerinde durulmuştur. Bu değer yargısına katılmamak mümkün değildir. Bununla beraber Hoca'nın makaleleri, örneği nadir görülebilecek yoğunlukta ve her birinin arkasında bir kitap hacmini aşacak bilgi ve kültür birikimini açıkça belirten çalışmalardır. Bu makalelerin de çoğu akademik dergiler ve ansiklopediler gibi kalıcı kaynaklara girmiştir. Bunların dışında kalan dergilere yazdıklarının pek az olduğunu zannediyorum. Bunlar arasında, bizim öğrenciliğimizden bir yıl kadar önce, Behçet Kemal Çağlar'ın çıkarmakta olduğu *Şadırvan* dergisindeki beş yazısının sadece adlarını, Hoca'nın bilgi ve ilgi alanının genişliğini daha o gençlik yıllarında bile göstermesi bakımından burada zikretmek isterim:

1. “Açık Hava Tiyatrosunda Bir Oyun”. Bu yazı, Oktay Rıfat’ın *Oyun İçinde Oyun* adlı piyesini hem eser olarak hem de sahne ve oyun tekniği açısından tenkit etmektedir.

2. “Atalar Sözüne Dair”.

3. “İstanbul Şehir Tiyatrosunda Faust”.

4. “Şiir Okumaya Dair”.

5. “Şaheserlerin Kaynağı Çok Defa Halk Efsaneleridir”. Bu sonuncu yazı *Faust* gibi dünya çapında bir eserin bir efsaneden kaynaklandığını anlatmaktadır.

Bizim öğrenciliğimiz yıllarında, yayımlanmasında hocamız Mehmet Kaplan’ın emekleri olan *İstanbul* adlı kaliteli bir edebiyat, fikir ve sanat dergisi çıkmaktaydı. Dergide, Kaplan, İbrahim Kafesoğlu, Semavi Eyice, Tanpınar gibi fakülte hocalarının yazıları, benim sınıf arkadaşlarımdan Turan Alptekin, Necati Sepetçioğlu, Mustafa Kayabek gibi gençlerin de şiir ve hikâyeleri bulunuyordu. Dergiye aylık tanıtma ve kronikler yazan Faruk Timurtaş’ın Fransa’ya gitmesi üzerine bu sütunları doldurmak bana düşmüştü. Faruk Akün’ün de dergide yazıları çıkmaktaydı. Böylece öğrencilik yıllarımda birçok hocamla beraber Faruk Bey’le de bir dergide kalem arkadaşlığı etmek bahtiyarlığına eriştim. Onun *İstanbul* dergisinde biri tercüme olmak üzere üç yazısı çıkmıştır: İlki Benoit Braun’dan “Pierre Loti Kahvesi”, diğerleri de birbirinin devamı mahiyetinde “Şiir Okumaya Dair” ve “Şiir Okuyuşumuz”.

Faruk Bey’in asıl kalıcı, eskilerin tabiriyle ‘muhalled’ olan eserlerine gelince. Bunlar *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* ve *Türkiyat Mecmuası* ile *İslâm Ansiklopedisi* ve *DİA İslâm Ansiklopedisi*’ne yazdığı makaleler ve maddelerdir. Doğrusu bunlara makale yahut madde diyip geçmek biraz kadirbilmezlik olacaktır. Bu yazılar hacimce herhangi bir ansiklopedi maddesini çok aştığı gibi bu hacmin arkasında her birinin, onların birkaç katı büyüklüğüne ulaşan kitap çapında eserlerin varlığını açıkça beyan etmektedir. Burada adları makale yahut madde olan eserlerinden birkaçının sayfa hacimlerini vermek isterim. Şinasi’nin Fatin Tezkiresi yayımı ile ilgili iki yazısı 92 sayfa, Namık Kemal’in kitaplarının basım tarihleriyle ilgili yazısı 78 sayfadır. Ansiklopedilerin sayfa boyutları ve kullanılan hurufatın küçük punto oluşu da dikkate alınarak bunlar hakkında daha farklı bir ölçü tasavvur etmemiz gerekir. Bunlar arasında hacim sınırlamada oldukça hasis davranmış olan eski *İslâm Ansiklopedisi*’nde Hoca’nın yazdığı 20 maddeden “Namık Kemal”in 19, “Şinasi”nin 16 sayfa olduğunu belirtmeliyim. Halen devam etmekte olan *DİA İslâm Ansiklo-*

pedisi'nde ise şimdiye kadar 33 maddesi bulunmaktadır. Bunlar arasında da “Ahmed Vefik Paşa” ve “Fuad Köprülü” 15'er sayfa, “İbnülemin” 14, “Hayrullah Efendi” ise “Tarih”i ile beraber 12 sayfa hacmindedir. Özellikle 40 Sayfa hacminde olan “Divan Edebiyatı” maddesi ise, bu kadarıyla bile konusuyla ilgili önemli bahisleri ihtiva eden bir müracaat kaynağı oluşturmakta iken, bu maddenin arkasında varlığının sezildiği geniş ve zengin bilgi birikimiyle tam bir erüdisyon'dur. Yayınlanmış kitabı yok zannettiğimiz Hoca'nın bu makaleleri ve ansiklopedi maddeleriyle size elliden fazla kitabı olduğunu söylersem mübalağa sayılmasın.

Bu anlattıklarım meselenin hacim tarafı. Muhtevalarının değeri üzerine ise benim bir söz söylememe gerek yok. Faruk Bey'in yazıları sadece resmî uzmanı olduğu yeni Türk edebiyatı alanına münhasır değildir. Makale ve ansiklopedi maddeleri arasında eski Türk edebiyatı, halk edebiyatı ve Osmanlı tarihi alanında da ancak o alanların uzmanı sıfatıyla meydana konulabilecek çalışmaları vardır. Bu bakımdan ona Fuad Köprülü mektebinin günümüzdeki son temsilcisi gözüyle bakabiliriz. Ama kılı kırk yarma ve sonuçta hata yapmama gayreti, bu yüzden olağanüstü titiz çalışması ve zor yazmasıyla galiba Köprülü'den de ileridedir. Bu bakımdan hepimiz gibi özellikle genç araştırmacıların Faruk Bey'in makalelerinden metod açısından faydalanacakları hususlar vardır. En sağlam zannettiğimiz bilgilerin doğruluğundan şüphe etmek, onun peşine düşmek ve çok defa da hatalı olduğunu görmek ve bunu düzeltmek için ihtimali olabilecek en hurda kaynaklara giderek en doğrusunu bulmak.

Faruk Akün'ün işlediği konular ve maddeler herhangi bir monografi olmaktan ibaret değildirler. Bunlar arasında Kâşgarlı Mahmud gibi, Hoca Tahsin Efendi gibi, Faik Reşad gibi, Vecihî gibi haklarında pek az bilgi bulunan veya mevcut bilgilerin de çoğu yanlışlara karışmış olan uzak ve yakın tarihlerde yaşamış şahsiyetler hakkında Faruk Bey şaşırtıcı derecede ve seviyede sağlam bilgilere ve bilinmeyen pek çok kaynağa ulaşmıştır. Kılı kırk yaran ve sonuçta doğru olanı bulmaya azmeden, üzerinde çalıştığı konuyla ilgili en hurda bir bilgi için varlığını işittiği en küçük kaynağa ulaşmaya gayret gösteren ve mübalağasız uyku uyumadan, sağlığını kahredercesine çalışan başka bir ilim adamını günümüzde gösterebilmek mümkün değildir.

Ahmed Hamdi Tanpınar, Beşir Fuad için “ilim mistiği” tabirini kullanır. Şüphesiz bu adlandırma dinî manada olmamak şartıyla ilimde, gerçeklere ulaşmada “*fenâ bulmak*” manasında düşünülmelidir. Buna benzer bir sözü Faruk Akün için de söyleyebiliriz. O da her an üzerinde çalışmakta olduğu konunun mistiğidir. Konuşmamı bununla ilgili bir anekdotla tamamlamak istiyorum. Rahmetli hocam Nihat Çetin anlatmıştı. Bir

arkadaşları yahut öğrencileriyle üniversite yemekhanesinde imişler. Derken masaların arasından Faruk Bey'in kendisine bir yer arayarak geçmekte olduğunu görmüşler. Nihat Bey'in etrafındakiler Faruk Bey'e seslenerek masalarına davet etmek istemişler, Faruk Bey işitmemiş. Gerisini Nihat Çetin anlatıyor: "Dedim ki, çocuklar, öyle seslenmekle duyuramazsınız. Faruk Bey bu sıralarda İslam Ansiklopedisi'ne Şinasi maddesi yazmakla meşgul. Bakın ben onu nasıl işittireceğim, dedim ve ortalığa "Şinasi!" diye seslenince Faruk hemen baktı".

İşte bir ilim adamı için ilim mistiği olmanın en güzel ifadesi budur.

Hocamıza sağlıklı ve huzurlu uzun bir ömür diler, feyzinin bereketli olmasını Cenab-ı Rabbül'âlemînden niyaz ederim.